

היבטים לשוניים בפרשת וילך עה¹

דקדוקי קריאה בפרשת וילך ובהפטרה ועד רביעי של פרשת האזינו

לא ו אֶל-תִּירָאוּ: געיה בת"ו והר"ש אחריה בשווא נע, דין דומה בהמשך פס' יב וַיִּרְאוּ.

יַעֲזֹבֶךְ: הכ"ף דגושה

לא יט וְלַמָּדָה ... שִׁמָּה: יש להקפיד על המפיקים. תִּהְיֶה-לִּי: געיה בת"ו

לא כא נִשְׁבַּעְתִּי: הבי"ת בפתח אע"פ שהיא בסילוק (סוף פסוק)

לא כה נִשְׁאָי: מרכא בנר"ן כטעם משנה

לא ל אֶת-דְּבָרֵי הַשִּׁירָה: מרכא טיפחא, לא טיפחא מונח

הפטרת שבת שובה הושע יד ב-י ויש נוהגים להוסיף מיכה ז יח-כ ויואל ב טו-כז²:

הושע יד

ב שׁוֹבָה: הטעם בשי"ן מלעיל

ד וְלֹא-נֶאֱמַר עוֹד: טעם נסוג אחור לנר"ן

ו שְׁרָשִׁיו: כולם בקמץ רחב

ט לְעַצְבִּים: הלמ"ד קמוצה. פְּרִיָּךְ: הפ"א סגולה

י וַיִּבֶן אֱלֹהִים: טעם נסוג אחור ליו"ד. יִלְכּוּ בָם: טעם נסוג אחור ליו"ד הלמ"ד בשוא נע. יִבְשְׁלוּ

בָּם: טעם נסוג אחור לכ"ף. השי"ן בשוא נע.

מיכה ז

כ מִיָּמִי קָדָם: טעם נסוג אחור למ"ם הראשונה

יואל ב

יז לְמִשַׁל-בָּם: השי"ן בקמץ קטן

כ אֶל-אֶרֶץ צִיָּה: יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא להבליע את הצד"י שבסוף תיבת 'אֶרֶץ' עם

זו שאחריה בתיבת 'צִיָּה'. בָּאֲשׁוּ: האל"ף בשווא נח ולכן הבי"ת בקמץ קטן. וְתַעֲלֶה: הוא"ו בשווא

כא אֶל-תִּירָאִי: געיה בת"ו והר"ש בשווא נע, בדומה לו בפס' הבא אֶל-תִּירָאוּ והקורא בשוא נח

יחשוש לשינוי משמעות. גִּילִי וְשִׂמְחִי: שתיהן במלעיל

כב שְׂדֵי: שי"ן שמאלית

כג וַיִּזְרֹד: במלעיל

כה הִלָּק וְהִחְסִיל וְהִגָּז: טעם טפחא בתיבת הִלָּק

¹ אנו בשנת עז, אבל הפרשיות החלו בשנת עב, ולכן נקראות על השנה הזו.

² בסימנים טעו בדבר זה וסימנו את פס כו כפסוק החותם את הקריאה. הדבר נובע כנראה מכך ששני הפסוקים כו וכז מסיימים באותן מילים וְלֹא-יִבְשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם

ראשון של האזינו (יש נוהגים לקרוא עד פס' יח):

לב א וְאֶדְבַּרְהָ: העמדה קלה בוא"ו למנוע הבלעת האל"ף החטופה
לב ג הָבוּ גִּדְלִי: המילה הָבוּ מלרע, הטעם לא נסוג
לב ד פָּעֵלְוּ: הפ"א בקמץ גדול, העי"ן בחטף קמץ. כִּי כָל-דִּרְכָיו: תיבת כִּי מוטעמת בטעם מרכא,
ואין לצרף לה את תיבת 'כל' כאילו כתוב כִּי-כָל
לב ו הִלֵּה: הה"א מילה נפרדת מחוברת ל-לה"ו ומנוקדת בפתח ה, הלמ"ד אחריה בשווא נח ל.
האל"ף (של הויה המבוטא כאדנות) בחטף פתח א: הִלְאֲדָנִי. וַיִּכְנַנְדָּה: הכ' הסופית אינה דגושה
לב ז וַיִּגְדָּד: הדלי"ת בשווא נח עקב ההטעמה. וַיֹּאמְרוּ לָדָד: טעם נסוג אחור ליו"ד
לב י יִסְבְּבֵנָהּ: ב"ת ראשונה בשווא נע והנר"ן בשווא נח. יִצְרְנָהּ: היו"ד בחירק חסר, אחריה
צד"י מודגשת ובשווא נע והנר"ן בשווא נח
לב יא כָּנָשָׁר: הכ"ף בשווא לא בפתח. יִרְתָּף: החי"ת בצירי לא בסגול
לב יג עַל-בְּמוֹתֵי אֶרֶץ: טעם נסוג אחור לב"ת המנוקדת בקמץ רחב. וַיֹּאכֵל: הוא"ו בפתח
ובמלרע. שָׁדִי: ש"ן שמאלית. וַיִּנְקְהוּ: ה' בצירי ודגושה ולא בשווא
לב טו כְּשִׁית: ש"ן שמאלית. אֵלֹהֶ: עיין פסוק יז
לב יז אֵלֹהֶ: ה' "בפתח גנובה". יש המבטאים אותה כאילו יש אל"ף לפני הה"א והיא מנוקדת
פתח: אה והה' במפיק. יש המבטאים אותה כאלו יש וי"ו (הנקראת W אנגלי) לפני הה"א, הוי"ו
מנוקדת פתח: אֵלֹהֶ (elowah) והה' במפיק. לכל הדעות הקורא אותה אלוה-ה"א פתוחה HA
משתבש. שְׁעָרוֹם: ש"ן שמאלית
לב יח יִלְדָּד: הלמ"ד בקמץ רחב הדלי"ת בשווא נע. מַחֲלֵלָדָד: למ"ד ראשונה בשווא נע והכ"ף בסוף
רפויה

לא כז הַן בְּעוֹדֵנִי חִי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמָּרִים הֵיטֵם עִם-ה' וְאַף כִּי-אַחֲרֵי מוֹתִי:

בילקוט שמעוני פרשת מקץ רמז קנ (וכן בבראשית רבה סוף פרשת מקץ) מנויים קלים
וחמורים שבתורה כולל נביאים וכתובים.
במקרא נמצאים עוד שלא נמנו כאן.

הַן כָּסָף (בראשית מ"ד, ח) [מ"ד, ח] אמר רבי שמעון זה אחד מעשרה קלים וחמורים שבתורה,
הַן כָּסָף אֲשֶׁר מִצְאָנוּ [מ"ד, ח] קל וחומר וְאֵיךְ נִגְבַּ; הַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי (שמות ו, יב)
ק"ו וְאֵיךְ יִשְׁמְעוּ פִּרְעֹה; הַן בְּעוֹדֵנִי חִי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמָּרִים הֵיטֵם עִם ה' וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי;
וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַבְיָה יָרֵק יָרֵק בְּפָנֶיהָ הָלֹא תִפְלֹם שְׁבַעַת יָמִים (במדבר יב, יד) קל וחומר
לשכינה, כִּי אֵת רִגְלֵיהֶם רָצְתָה וַיִּלְאֹד (ירמיהו יב, ה) קל וחומר וְאֵיךְ תִּתְחַרְחַר אֵת הַסּוֹסִים וּבְאֶרֶץ
שָׁלוֹם אֲתָה בּוֹטָח וְאֵיךְ תַּעֲשֶׂה בְּגֹאֲן הַיָּרְדֵּן; הִנֵּה אֲנִינָה פֶה בִּיהוּדָה יִרְאִים (שמואל א, כג, ג) קל
וחומר וְאֵיךְ כִּי גִלְדָּה קַעֲלָה; הַן צָדִיק בְּאֶרֶץ יִשְׁלָם (משלי יא, לא) קל וחומר אֵף כִּי רָשָׁע וְחוֹטֵא
בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה הָרָגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבְדָּה (אסתר ט, יב) קל וחומר בְּשָׂאָר מַדִּינוֹת הַמֶּלֶךְ.

על הקל ועל החומר /עקב עציון שבת בשבתו וילך – עשי"ת עו

לפני מותו מצווה משה את ישראל לקחת את ספר התורה ולהציבו כְּעֵד ליד ארון הברית, שכן ידוע לו העתיד הלא מזהיר הצפוי: "אֲנִי יֹדַעְתִּי אֶת מֶרֶדְךָ וְאֶת עֲרֻפְךָ הִקְשָׁה. הֵן בְּעוֹדֵנִי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מִמָּרִים הָיִיתָ עִם ה', וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי". המילים "ואף כִּי" משמשות בלשון המקרא לא פעם במשמע "קל וחומר". הן בעודי חי לא שמעתם בקול ה', אומר משה, ועל אחת כמה וכמה שכך צפוי להיות לאחר שאסתלק.

הצירוף "קל וחומר" עצמו מקורו בלשון חכמים. כיום אנו משתמשים במילה חֲמוֹר בעיקר בהוראה מופשטת – מעשה חמור, מצב חמור – אך במקורו חמור פירושו כְּבֵד, בעל משקל. במכת הצפרדעים במצרים נאמר: "וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמָרִים חֲמָרִים" (שמות ח, י"ז), ומתרגם אונקלוס: "וכנשו יתהון דגורין דגורין". כלומר, כינסו אותם ערמות ערמות.

בדומה – כך יש להבין את משחק הלשון של שמשון לאחר שהרג בלחי החמור בפלשתים: "בְּלָחִי הַחֲמוֹר חֲמוֹר חֲמָרִים. בְּלָחִי הַחֲמוֹר הִכִּיתִי אֶלֶף אִישׁ" (שופטים טו, יז). כלומר – בלחי החמור גרמתי להם להיות חומרים חומרים (וכך אכן מתרגם שם יונתן: "בְּלוֹעָא דְחֲמָרָא רְמִיתִינוּ דְגוֹרִין, בְּלוֹעָא דְחֲמָרָא קְטִילִית אֶלֶף גְּבָרָא").

חומר במקורו הוא אפוא ערמה – ומאוחר יותר נלווה לו המשמע "כבד", "בעל משקל". פירוש הביטוי "קל וחומר" הוא אפוא – אם בדן הקל חלה הלכה מסוימת, ודאי שבכד החמור יותר של המאזניים תחול הלכה זו.

התואר חמור נלווה כיום דרך כלל לעניינים שליליים – אך במקורו, כשעוד קשור היה ישירות למשמע הכובד, ניתן היה לכוונת מישור חמור ולהתכוון דווקא לכך שהוא בעל משקל חיובי (וכשם שהמילה נכבד קשורה לכובד, והמילה יקר בארמית באה תחת כבד בעברית).

כך, התלמוד [בבלי ראש-השנה כה ב] מכנה את משה, אהרן ושמואל בתואר חמורי עולם – וכוונתו דווקא לכך שהם חשובים ונכבדים: "שקל הכתוב שלושה קלי עולם בשלושה חמורי עולם, לומר לך – ירובעל [גדעון] בדורו כמשה בדורו, בן [שמשון] בדורו כאהרן בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו. לומר לך שאפילו קל שבקלים ונתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים".

במרוצת הדורות, כיוון שהתואר חמור נלווה דרך כלל לעברות חמורות ולשאר דברים קשים וחמורים, נצטרף לו הקשר שלילי. נחתום בתפילה שבימי הסליחה הבאים עלינו לטובה ימחל ה' לחטאות עמו, קלות וחמורות, וזכה לאורו, אור יקרות.

לא כט **וְקָרָאתָ** לפנינו חילופי א-ה, בלשוננו היינו אומרים וְתִקְרָה. בוי"ו ההיפוך הצורה הצפויה היא וְקָרָתָה. בספא השורשים של הרד"ק נראה שאלה שני משמעים של השורש קרא. ספר השורשים לרד"ק – אות הקוף – ערך קרא

וענין אחר מדוע קראני אלה (ירמיה יג, כב), וקראו אסון (בראשית מב, לח), פן יקראנו אסון (שם מב, ד). ונכתב בה"א את אשר יקרה לעמך (דניאל י, יד), שתים הנה קראתיך (ישעיה נא, יט), בנוע האל"ף. ובנוח האל"ף **וְקָרָאתָ אֹתָם הָרְעָה**, התיי"ו תמורת ה"א ומשפטו וקראה. ויש מפרשים כן וקראת ישועה חומתיך (ישעיה ס, יח), ונכון הוא להיות מהענין הראשון, ותיי"ו וקראת לנכח ציון [מדבר עם ציון ואומר לה שהיא תקרא], כלומר תקראי ישועה חומתיך ולשעריך תחלה³. את אשר יקרא אתכם (בראשית מט, א). כי תקראנה מלחמה (שמות א, י), רצה לומר מלחמה ומלחמה⁴. והנפעל וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעַל וְשָׁמוּ שְׁבַע בֵּן בְּכָרִי (שמואל ב, כ, א), נִקְרָא נִקְרִיתִי בְּחַר הַגְּלִבֵּעַ (שם ב, א, ו), והוא מקור שלם, אבל נִקְרִיתִי מבעלי הה"א בשקל נגליתי.

³ לשון המקרא וקראת ישועה חומתיך ושעריך תחלה:

⁴ משולל הבנה. אבל בדקתי בכמה דפוסים, ובכולם כתוב כך 'מלחמה ומלחמה', ואין בידי לפרש.

וַיִּקְרָא אֲבִשָּׁלוֹם לִפְנֵי עַבְדֵי דָוִד (שם ב, יח, ט.), אֲשֶׁר וַיִּקְרָא עָלָיו מָלֵא רָעִים (ישעיה לח, ד.). והפעל
הכבד [הפעיל] וַיִּקְרָא אֶתְּסָא אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת (ידמיה לב, כג.).
לשם השלמה יש לעיין גם בשורש קרה. הרב משולם ראטה ז"ל בספר מבשר עזרא מביא את
פירוש ראב"ע. הוא אומר שראב"ע מפנה לפירוש הארוך.
א"ע ס"פ וילך "ויקראת כמו וחטאת עמר, ושם מפורש". ושם ס"פ שמות בפיה"א
האריך לבאר פירוש המלה ולא בפיה"ק. ומזה נראה כי הראב"ע בפ"י ס' דברים
נמשך אל המהדורא של הפיה"א לשמות. בכמ"ק התלמידים גרעו והשמיטו הרבה
מהפיה"ק.

פֶּן לַחֲכָם וַיַּחֲכֶם-עוֹד

אני מבקש מאוד ממך שיש לו הערות שלא ימנע משולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
(שם): php.gilionot/net.ladaat.www

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום העלאת מאמרים
<https://ff771febc5bf6a14/dvir/search#/0/u/ca/mail/com.google.mail/>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺